

Warszawa, dnia 03 czerwca 2019 r.

RZĄDOWE CENTRUM LEGISLACJI
DEPARTAMENT PRAWNY I POSTĘPOWAŃ PRZED
TRYBUNAŁEM KONSTITUCYJNYM

RCL.DPPTK.590.10/2019

INFORMACJA O WYROKU
TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO
Z DNIA 18 KWIETNIA 2019 R. O SYGN. AKT K 14/17¹⁾

I. Problem prawny

Rzecznik Praw Obywatelskich zaskarżył art. 86 § 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1600, z późn. zm.), zwanej dalej „k.k.”, który stanowił, że zasady wymiaru kary łącznej określone w § 1-3 stosuje się odpowiednio, jeżeli przynajmniej jedną z kar podlegających łączeniu jest już orzeczona kara łączna. We wniosku zakwestionowano zgodność tego rozwiązania z konstytucyjną zasadą równości w zakresie, w jakim prowadzi ono do różnicowania sytuacji osób w zależności od tego, czy miała do nich już wcześniej zastosowana instytucja kary łącznej. W konsekwencji zastosowania art. 86 § 4 k.k. – w stosunku do osób, wobec których uprzednio orzeczono karę łączną – możliwe bowiem stało się podwyższenie dolnej granicy kary łącznej, a także orzeczenie kary rodzajowo surowszej, tj. kary 25 lat pozbawienia wolności. Takim skutkiem nie były natomiast zagrożone osoby, w stosunku do których uprzednio nie orzeczono kary łącznej, choćby popełniły te same przestępstwa i wymierzono im karę pozbawienia wolności w identycznej wysokości co osobom, którym już wymierzono karę łączną.

II. Wzorce kontroli

Art. 32 ust. 1 Konstytucji (zasada równości)

III. Treść orzeczenia

Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 86 § 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny w zakresie, w jakim różnicuje sytuacje osób, wobec których zastosowanie

¹⁾ Sentencja została ogłoszona dnia 9 maja 2019 r. w Dz. U. poz. 858.

miała już wcześniej instytucja kary łącznej, od osób, co do których ta instytucja zastosowania nie miała, w ten sposób, że umożliwiła w stosunku do tej pierwszej kategorii osób podwyższenie dolnej granicy kary łącznej, a także orzeczenie kary rodzajowo surowszej, tj. kary 25 lat pozbawienia wolności, **jest niezgodny** z art. 32 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Argumentując orzeczenie o niekonstytucyjności art. 86 § 4 k.k. w zakresie wskazanym w sentencji wyroku, Trybunał przypominał, że zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem TK uzasadnienie zarzutu naruszenia art. 32 ust. 1 Konstytucji wymaga: „1) wskazania klasy podmiotów znajdujących się w jednakowej sytuacji prawnej, do których odnosimy ocenę; 2) wykazania, że kwestionowana regulacja prowadzi do zróżnicowania sytuacji prawnej tych podmiotów, przy czym – 3) zróżnicowanie to nie ma konstytucyjnego umocowania”.

Trybunał przyjął, że w niniejszej sprawie za podmioty podobne należy uznać – każdorazowo – sprawców przestępstw skazanych za kilka czynów na takie same kary. Stwierdził on, że taka perspektywa nie oznacza jednak, że z punktu widzenia Konstytucji wymagane jest wymierzanie przestępcom takich samych kar łącznych. Należy natomiast oczekiwać, że „[...] ustawowe granice wymiaru kary łącznej każdemu z nich będą takie same, co nie wyklucza indywidualizacji jej wysokości”. Trybunał uznał, że zakwestionowana regulacja „[...] może prowadzić do różnego traktowania sprawców skazanych wcześniej na kary pozbawienia wolności w tym samym wymiarze”. Zauważył również, że konieczność uwzględniania przy wymierzaniu kary łącznej już orzeczonej kary łącznej, po pierwsze, może wpływać na podwyższenie dolnej granicy wymiaru kary. Zgodnie bowiem z art. 86 § 1 k.k. sąd wymierza karę łączną w granicach od najwyższej z kar wymierzonych za poszczególne przestępstwa. Po drugie, zastosowanie art. 86 § 4 k.k. może prowadzić do wymierzenia kary 25 lat pozbawienia wolności, a więc kary rodzajowo surowszej. W sytuacji gdy orzeczona już kara łączna wynosiła co najmniej 10 lat – choćby żadna z kar jednostkowych branych pod uwagę przy orzekaniu o tej karze łącznej nie została wymierzona w takiej wysokości – zastosowanie znajdzie art. 86 § 1a k.k., który stanowi: „Jeżeli suma orzeczonych kar pozbawienia wolności wynosi 25 lat albo więcej, a chociażby jedna z podlegających łączeniu kar wynosi nie mniej niż 10 lat, sąd może orzec karę łączną 25 lat pozbawienia wolności”.

Biorąc pod uwagę powyższe kwestie, Trybunał zauważył, że „[k]ryterium różnicowania sprawców skazanych na takie same kary, w stosunku do których wydaje się wyrok łączny, jest fakt wcześniejszego orzeczenia kary łącznej za kilka popełnionych przestępstw”. Uznał, że kryterium to jest arbitralne. Dla poparcia tej tezy Trybunał ustalił, czy kryterium różnicowania: 1) ma charakter relewantny; 2) spełnia warunek proporcjonalności;

3) ma związek z innymi wartościami, zasadami lub normami konstytucyjnymi. W tym kontekście Trybunał stwierdził, że z „[...] art. 86 § 4 k.k. nie wynika inny, poza ułatwieniem określania wysokości kary łącznej, cel wprowadzenia tego przepisu. Celem było zwiększenie efektywności polityki karnej”. Wskazał jednak jednocześnie, że w piśmiennictwie wskazuje się, iż przepis ten jest kontrskuteczny. W jego konsekwencji zostaje bowiem zwiększona liczba etapów, które prowadzą do wymierzenia kary łącznej. Taki sposób ukształtowania wymiaru kary łącznej wzbudził wątpliwości Trybunału z perspektywy dyrektyw wymiaru kary łącznej oraz pozostałych elementów służących racjonalizacji jej wymiaru. Z tego względu – w ocenie Trybunału – już zbadanie relewantności kryterium różnicowania nakazywałoby uznać zakwestionowany art. 86 § 4 k.k. za niekonstytucyjny. Ponadto w uzasadnieniu podniesiono, że wobec art. 86 § 4 k.k. „[u]stawa nie przewiduje «mechanizmu kompensującego» ewentualne gorsze potraktowanie wynikające z uwzględnienia wysokości wcześniej wymierzonej kary łącznej”. W konsekwencji przyjętego rozwiązania normatywnego „[...] wszyscy sprawcy wielokrotnych przestępstw pozostają w niepewności co do granic wymiaru kary łącznej; nie znają «widełek», w jakich będzie się mieścić wymierzona im ostatecznie kara łączna”, co uznano za nieproporcjonalne i mogące prowadzić do orzekania kar surowszych od tych, które byłyby dopuszczalne w sytuacji wymierzania wielokrotnemu sprawcy pierwszej kary łącznej.

Dodatkowo Trybunał w uzasadnieniu orzeczenia podkreślił szczególne znaczenie, jakie dla niniejszego problemu konstytucyjnego miała zasada *nulla poena sine lege*, wyrażona w art. 42 ust. 1 Konstytucji. Zgodnie bowiem z dotychczasowym orzecznictwem TK „Skoro kara łączna ingeruje w istotę kar podlegających łączeniu, zasady jej wymiaru powinny więc uwzględniać konstytucyjną zasadę określoności kary już w momencie popełnienia czynu (*nulla poena sine lege*)”. Podniesiono także, że „[u]stawa musi w taki sposób określać elementy składające się na karę, aby ich całokształt dawał obraz sposobu ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych, który ustawodawca uznał za karę. Sposób określenia kary musi spełniać test obliczalności i przewidywalności, a zatem jednostka musi mieć zapewnioną *ex ante* możliwość rozpoznania, na podstawie ustawy, zasadniczych elementów kary, czyli sposobu i charakteru ograniczenia praw lub wolności konstytucyjnych, stanowiących istotę reakcji na popełnienie czynu zabronionego” (T. Sroka, uwagi do art. 42, [w:] M. Safjan, L. Bosek, red. *Konstytucja RP, Tom I, Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, nb 173, s. 1047)”. Tymczasem w ocenie Trybunału „[w] wyraźnej sprzeczności z takim rozumieniem zasady *nulla poena sine lege* pozostaje regulacja prawnokarna zawarta w art. 86 § 4 k.k., której element powoduje, że granice wymiaru kary łącznej, a nawet jej rodzaj, pozostawione

są przypadkowi”. Uznał bowiem, że „[...] kwestionowany przepis rodzi permanentny stan niepewności co do sankcji, jakie mogą spotkać wielokrotnych przestępców. Taki stan prawny nie tylko prowadzi do nierównego traktowania sprawców, ale ponadto budzi zasadnicze zastrzeżenia z punktu widzenia standardu przyjętego w art. 42 ust. 1 Konstytucji”.

IV. Wskazówki dla prawodawcy

W uzasadnieniu Trybunał nie zawarł wskazówek dla prawodawcy, nie wypowiedział się również w zakresie skutków orzeczenia TK. Nie powinno jednak ulegać wątpliwości, że w związku z tym, iż wyrok TK o sygn. K 14/17 jest wyrokiem zakresowym, z chwilą jego ogłoszenia, art. 86 § 4 k.k. utracił moc obowiązującą w zakresie wskazanym w sentencji. Zatem od 9 maja 2019 r. w sytuacji, gdy jedną z podstaw orzekania kary łącznej jest wymierzona uprzednio kara łączna, nie jest możliwe podwyższenie dolnej granicy kary łącznej, a także orzeczenie kary rodzajowo surowszej tj. kary 25 lat pozbawienia wolności. W kontekście powyższego zasadne jest dokonanie zmian w art. 86 § 4 k.k. w takim zakresie, aby brzmienie tego przepisu odpowiadało jego treści normatywnej.

Piotr Ołdak
Wicedyrektor
Departamentu Prawnego i Postępowań przed
Trybunałem Konstytucyjnym
w Rządowym Centrum Legislacji

/-podpisano bezpiecznym podpisem elektronicznym
weryfikowanym przy pomocy ważnego
kwalifikowanego certyfikatu/